

หน่วยที่ 1

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสหกรณ์

วิชาการบัญชีสหกรณ์

หัวข้อเรื่อง (Topics)

1.1 ความหมายของสหกรณ์

1.2 ประวัติของสหกรณ์ในประเทศไทย

1.3 หลักการสหกรณ์

1.4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์

1.5 โครงสร้างการบริหารงานสหกรณ์

1.6 ประเภทของสหกรณ์

1.7 ประโยชน์ของสหกรณ์

เนื้อหาสาระ (Content)

1.1 ความหมายของสหกรณ์

สหกรณ์ (Cooperatives) ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 หมายความว่า คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

ดังนั้น สหกรณ์ คือ องค์กรหนึ่งซึ่งมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งขึ้นมาด้วยความสมัครใจภายใต้การปกครอง ตนเอง เพื่อแก้ปัญหาในด้านการทำมาหากินที่เหมือนกัน และตอบสนองความต้องการที่จำเป็นในชีวิต รวมทั้งความหวังทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมร่วมกัน โดยทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความรับผิดชอบ ต่อตนเอง และการช่วยตนเอง และมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง

1.2 ประวัติของสहरณ์ในประเทศไทย

สहरณ์แห่งแรกของประเทศไทย คือ สहरณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ จดทะเบียนสहरณ์ตามพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 เมื่อ วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัด พิษณุโลก โดยมีพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นนายทะเบียนสहरณ์พระองค์แรก นับเป็น การเริ่มต้นแห่งการสहरณ์ในประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ตามรูปแบบสहरณ์เครดิตแบบไร้ไฟเฟน ที่ได้รับ ความสำเร็จมาแล้วในประเทศอินเดียและเมียนมาร์ ซึ่งทั้งสองประเทศได้ส่งคนไปศึกษาจากประเทศเยอรมนี และเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2527 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดให้ วันที่ 26 กุมภาพันธ์ ของทุกปี เป็น “วันสहरณ์แห่งชาติ”

1.3 หลักการสหกรณ์

สหกรณ์มีหลักการ 6 ประการ คือ

1.3.1 การเข้าเป็นสมาชิกโดยความสมัครใจ

สหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจซึ่งต้องการช่วยเหลือคน จึงไม่สร้างข้อกีดกันหรือข้อ จำกัดในเรื่อง สังคม การเมือง หรือศาสนาของบุคคลมาเป็นเงื่อนไขการสมัครเข้าเป็นสมาชิก หาก สามารถดำเนินงาน ร่วมกันและใช้บริการของสหกรณ์ได้โดยสุจริตใจ รวมทั้งยอมรับกติกา กฎเกณฑ์ และความรับผิดชอบใน ฐานะสมาชิกด้วยความเต็มใจ สหกรณ์ก็พร้อมที่จะรับเข้าเป็นสมาชิกทั้งสิ้น เพราะสหกรณ์ต้องการรวมคน เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินทุนในการดำเนินธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด

1.3.2 การควบคุมตามแบบประชาธิปไตย

สหกรณ์เป็นองค์การที่กลุ่มบุคคลร่วมมือกันจัดตั้งขึ้น การมีสิทธิในการเป็นเจ้าของกิจการจึงมี อยู่อย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นสมาชิกทุกคนจึงมีสิทธิในการเลือกหรือได้รับเลือกเป็นกรรมการเช่นเดียวกัน และ โดยที่สหกรณ์มุ่งหวังที่จะรวมคนมากกว่าการรวมทุน สหกรณ์จึงถือว่าการมีส่วนร่วมของสมาชิกมี ความสำคัญ ต่อสหกรณ์เท่ากัน การออกเสียงเพื่อการลงมติใด ๆ ก็ตาม สมาชิกแต่ละคนจะมีสิทธิในการ ออกเสียงได้คนละ 1 เสียง และมติของที่ประชุมยอมรับตามเสียงส่วนใหญ่

1.3.3 การจ่ายเงินปันผลตามหุ้นในอัตราจำกัด

สหกรณ์อาจจ่ายเงินปันผลตามหุ้นให้แก่สมาชิกได้ในอัตราที่จำกัด โดยถือว่าเป็นเพียงดอกเบี้ยสำหรับเงินที่สมาชิกลำมาลงทุนในสหกรณ์เท่านั้น

1.3.4 การจำแนกเงินส่วนเกิน

ธุรกิจต่าง ๆ ที่สหกรณ์กระทำนั้น เป็นธุรกิจตามความต้องการของสมาชิกที่สหกรณ์จะต้องบริการให้แก่สมาชิก ดังนั้นเมื่อสหกรณ์มีเงินส่วนเกินจากการดำเนินธุรกิจหรือเงินกำไร จึงถือว่าเงินนี้เป็นของบรรดาสมาชิกทั้งสิ้น

1.3.5 การส่งเสริมการศึกษา

ความสำเร็จของสหกรณ์ขึ้นอยู่กับสมาชิกเป็นอย่างมาก ถ้าสมาชิกได้รับข้อมูลหรือความรู้ ตามความเป็นจริงเกี่ยวกับสหกรณ์ของเขาอยู่เสมอ ก็จะเข้าใจและไว้วางใจในการจัดการของสหกรณ์ จึงให้ความร่วมมือทั้งร่างกายและความคิด สหกรณ์จำเป็นต้องสนับสนุนให้สมาชิกมีความรู้ในทุกสาขาไม่เพียงแต่ เรื่องสหกรณ์เท่านั้น

1.3.6 ความร่วมมือกันระหว่างสหกรณ์

สหกรณ์ทุกแห่งควรมีความร่วมมือช่วยเหลือกันอย่างแข็งขันทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งอุดมการณ์ของความอยู่ดีกินดี และมีสันติสุข

1.4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์

ในระยะแรกตั้งสหกรณ์ยังอยู่ในระยะทดลอง จึงใช้พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 เป็นกฎหมายคุ้มครองไปก่อน

พ.ศ. 2459 ได้มีการตราพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 ใช้สำหรับจดทะเบียนสหกรณ์ไปก่อนเป็นการชั่วคราว

พ.ศ. 2471 ปรากฏว่าการจัดสหกรณ์เป็นผลดีและควรจัดตั้งสหกรณ์อย่างกว้างขวาง จึงได้ ตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 เป็นกฎหมายเพื่อคุ้มครองกิจการสหกรณ์โดยเฉพาะเริ่ม บังคับใช้เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกในปี พ.ศ. 2477 เพื่อจะได้เปิดทางให้สามารถรับจดทะเบียนสหกรณ์ได้ทุกประเภทไม่เพียงแต่สหกรณ์หาทุนเท่านั้น

พ.ศ. 2490 รัฐบาลได้อนุญาตให้เปิด “ธนาคารเพื่อการสหกรณ์” ขึ้น ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2490 เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของสหกรณ์ โดยรัฐบาลมีหุ้นส่วนในธนาคารด้วยเพื่อเป็นการแก้ปัญหาด้านเงินทุน และยังมีสหกรณ์รูปต่าง ๆ เกิดขึ้นอีกด้วย

พ.ศ. 2509 ได้ออกพระราชบัญญัติจัดตั้ง “ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร” ขึ้น ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตรให้กว้างขวางออกไป

พ.ศ. 2511 ได้มีการออกพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 โดยยกเลิกพระราชบัญญัติที่มีอยู่เดิมทั้งหมด โดยพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 นี้ เปิดโอกาสให้สหกรณ์ควบเข้าด้วยกัน เนื่องจากสหกรณ์ที่จัดตั้งไว้เป็นแบบไร้ไฟเฟน การขยายตัวทำได้ไม่สะดวก จึงใช้วิธีการควบเข้าด้วยกันทำให้ควบคุมเนื้อที่กว้างขึ้น สมาชิกมากขึ้น ผลผลิตต่าง ๆ บริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 เป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2515

พ.ศ. 2542 ได้มีการออกพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ขึ้น มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2542 โดยยกเลิกพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 140 ลงวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 247 ลงวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 และ พระราชบัญญัติสหกรณ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2524 ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มี คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ ประกอบด้วยรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ และให้ปลัดกระทรวง เกษตรและสหกรณ์เป็นนายทะเบียนสหกรณ์มีหน้าที่กำกับดูแลสหกรณ์ นอกจากนี้ยังให้มีการจัดตั้งกองทุน พัฒนาสหกรณ์ขึ้นในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรียกโดยย่อว่า “กพส.” เพื่อเป็นทุนส่งเสริมกิจการของสหกรณ์

1.5 โครงสร้างการบริหารงานสหกรณ์

สหกรณ์ตั้งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของสหกรณ์ แต่ทุกคนไม่สามารถร่วมบริหารกิจการของสหกรณ์ได้ จึงต้องมีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการเป็นผู้บริหารงานแทน ซึ่งตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 กำหนดให้มีคณะกรรมการดำเนินการไม่เกิน 15 คน มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจการและเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการทั้งปวง เพื่อให้กิจการสหกรณ์ดำเนินการอย่างกว้างขวาง และให้บริการแก่สมาชิกอย่างทั่วถึง คณะกรรมการดำเนินการควรจัดจ้างผู้จัดการที่มีความรู้ความสามารถ มาดำเนินธุรกิจแทน และผู้จัดการอาจจัดจ้างเจ้าหน้าที่โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือกิจการสหกรณ์ด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงปริมาณธุรกิจและการประหยัดเป็นสำคัญ

การบริหารงานภายในของสหกรณ์มีบุคคลฝ่ายต่าง ๆ เกี่ยวข้องและรับผิดชอบงานตามรูปแบบที่ปฏิบัติกันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป 4 ฝ่าย ได้แก่ สมาชิก คณะกรรมการดำเนินการ เจ้าหน้าที่ และผู้ตรวจสอบกิจการ ซึ่งแต่ละฝ่ายแบ่งภาระรับผิดชอบ และขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนี้

1.5.1 สมาชิก

ใช้อำนาจสูงสุดในการควบคุมการดำเนินงานของสหกรณ์โดยผ่านที่ประชุมใหญ่ และมอบหมายอำนาจในการบริหารงานของสหกรณ์ให้แก่คณะกรรมการดำเนินงานซึ่งได้รับเลือกตั้งจากที่ประชุมใหญ่ สมาชิกมีหน้าที่ต้องเข้าประชุมตามที่สหกรณ์กำหนด มีส่วนร่วมในธุรกิจ และตรวจสอบการดำเนินงาน สหกรณ์

1.5.2 คณะกรรมการดำเนินการ

รับการเลือกตั้งจากสมาชิกให้เป็นผู้บริหารงานของสหกรณ์ตามความต้องการของสมาชิก และนโยบายที่ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกในที่ประชุมใหญ่ มีหน้าที่ประชุมคณะกรรมการประจำเดือน ควบคุม การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

1.5.3 ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่สหกรณ์

ได้รับการจัดจ้างจากคณะกรรมการดำเนินการให้ปฏิบัติงานดำเนินธุรกิจประจำวันของสหกรณ์ บริการสมาชิกอย่างสอดคล้องกับนโยบายของสหกรณ์ โดยได้รับผลตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่นั้น

1.5.4 ผู้ตรวจสอบกิจการ

ได้รับการเลือกตั้งจากที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกให้เป็นผู้ตรวจสอบกิจการด้านการเงิน การบัญชี ตลอดจนการดำเนินกิจการประเภทต่าง ๆ

1.6 ประเภทของสหกรณ์

สหกรณ์แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1.6.1 สหกรณ์การเกษตร

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ผู้มีอาชีพทางการเกษตรรวมกันจัดตั้งขึ้นและจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ต่อนายทะเบียนสหกรณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกดำเนินกิจการร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อ แก้ไขความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพของสมาชิก และช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น

สหกรณ์การเกษตรแห่งแรกได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2459 ชื่อว่า สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัด สินใช้ในจังหวัดพิษณุโลก เป็นสหกรณ์การเกษตรชนิดไม่จำกัด มีขนาดเล็กในระดับหมู่บ้าน ตั้งขึ้นในหมู่เกษตรกรที่มีรายได้ต่ำและมีหนี้สินมาก มีสมาชิกแรกตั้ง จำนวน 16 คน ทุนดำเนินงาน จำนวน 3,080 บาท เป็นค่าธรรมเนียมแรกเข้า จำนวน 80 บาท และเป็นทุนจากการกู้แบงก์สยามกัมมาจล (ธนาคารไทยพาณิชย์ ในปัจจุบัน) จำนวน 3,000 บาท

1.6.2 สหกรณ์ออมทรัพย์

สถาบันการเงินแบบหนึ่งที่มีสมาชิกเป็นบุคคลซึ่งมีอาชีพอย่างเดียวกันหรือที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ และให้กู้ยืมเมื่อเกิดความจำเป็นหรือเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์นอกวงและได้รับการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ สามารถกู้ยืมเงินได้เมื่อเกิด ความจำเป็นตามหลักการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สหกรณ์ออมทรัพย์แห่งแรกในประเทศไทย จัดตั้งขึ้นในหมู่ข้าราชการสหกรณ์และพนักงานธนาคารเพื่อการสหกรณ์ จดทะเบียนเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2492 คือ สหกรณ์ข้าราชการสหกรณ์ จำกัด สิ้นใช้ และได้แพร่หลายไปในหน่วยงานของรัฐและเอกชนทั่วประเทศ ส่วนสหกรณ์ออมทรัพย์ในชุมชนแห่งแรก คือ สหกรณ์เครดิตยูเนียนแม่มูกำกัด จดทะเบียนเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2522

1.6.3 สหกรณ์ประมง

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ชาวประมง เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ซึ่งชาวประมงแต่ละคนไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ตามลำพัง บุคคลเหล่านี้จึงรวมกันโดยยึดหลักการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

1.6.4 สหกรณ์ร้านค้า

สหกรณ์ที่มีผู้บริโภครวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อจัดหาสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายแก่สมาชิก และบุคคลทั่วไป โดยจดทะเบียนตามกฎหมายสหกรณ์ในประเภทสหกรณ์ร้านค้า มีสภาพเป็นนิติบุคคล ซึ่ง สมาชิกผู้ถือหุ้นทุกคนเป็นเจ้าของ สมาชิกลงทุนร่วมกันในสหกรณ์ด้วยความสมัครใจเพื่อแก้ไขความเดือดร้อน ในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคและเพื่อผดุงฐานะทางเศรษฐกิจของตนและหมู่คณะ

1.6.5 สหกรณ์นิคม

สหกรณ์การเกษตรในรูปแบบหนึ่ง ที่มีการดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎร การจัด สร้างปัจจัยพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่อยู่อาศัยควบคู่ไปกับการดำเนินการจัดหาสินค้า ปัจจัยการผลิตและสิ่งของที่จำเป็น การแปรรูปการเกษตร การส่งเสริมอาชีพ รวมทั้งกิจการให้บริการสาธารณูปโภค แก่สมาชิก

1.6.6 สหกรณ์บริการ

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ โดยมีประชาชนไม่น้อยกว่า 10 คน ที่มีอาชีพอย่างเดียวกัน ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องเดียวกัน รวมตัวกันโดยยึดหลักการประหยัด การช่วยตนเอง และ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาด่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงในอาชีพต่อไป สหกรณ์บริการแห่งแรกจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2484 เป็นการรวมตัวกันในกลุ่ม

1.6.7 สหกรณ์เครดิตยูเนียน

สหกรณ์อเนกประสงค์ ตั้งขึ้นโดยความสมัครใจของสมาชิกที่อยู่ในวงสัมพันธ์เดียวกัน เช่น อาศัย ในชุมชนเดียวกัน ประกอบอาชีพเดียวกัน หรือในสถานที่เดียวกันหรือมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อการรู้จักช่วยเหลือ ตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นให้สมาชิกประหยัดและออม เพื่อการรู้จักช่วยตนเองเป็นเบื้องต้นและเป็น พื้นฐานในการสร้างความมั่นคงแก่ตนเองและครอบครัว

1.7 ประโยชน์ของสหกรณ์

สหกรณ์มีประโยชน์ ดังนี้

1. เป็นการฝึกให้บุคคลผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์รู้จักพึ่งพาตนเอง ทั้งในด้านการซื้อ การขาย และที่ผลิตได้
2. ช่วยให้เกิดความสามัคคีกันในกลุ่มเพราะต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันและทำให้บุคคลผู้ยากจนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นได้ ซึ่งเป็นการนำพาให้ประเทศเจริญขึ้นได้อีกทางหนึ่ง
3. มีแหล่งจัดหาเงินทุนเพื่อให้บุคคลผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์ได้กู้ยืมไปใช้ในการประกอบอาชีพ หรือสิ่งจำเป็นต่าง ๆ โดยยุติธรรม
4. มีการแนะนำและส่งเสริมให้บุคคลผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์ได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะด้านการเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งจะทำให้สมาชิกของสหกรณ์มีรายได้ที่สูงขึ้นตามไปด้วย
5. ทำให้บุคคลผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์ทุกคนต่างรู้สึกเท่าเทียมกัน เพราะทุกคนต่างมีสิทธิออกเสียงหรือแสดงความคิดเห็นร่วมกัน โดยมีความเป็นประชาธิปไตยและเสมอภาคกัน
6. ทำให้บุคคลผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์มีชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากความรู้ เงินทุน และการผลิตแล้ว ยังทำให้รู้จักการประหยัดอดออมเพื่ออนาคตที่ดีในวันข้างหน้า